

В І Д Г У К

ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора педагогічних наук, професора кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Каплінського Василя Васильовича

про дисертаційне дослідження Мирончук Наталії Миколаївни
*«ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ КОНТЕКСТНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО САМООРГАНІЗАЦІЇ У
ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ»*

на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Підвищення професіоналізму викладачів вищої школи, поліпшення якості їхньої контекстної підготовки – важливі напрямки наукових пошуків, які інтенсивно проводяться в Україні впродовж останніх років. Забезпечити успішність такої підготовки через проектування стратегії і розроблення тактики цього процесу, в результаті якого зростає компетентність самоорганізації, набуваються важливі професійно-особистісні якості викладача закладу вищої освіти, – одне з провідних завдань вищої школи в умовах її модернізації.

В теорії та практиці вітчизняної педагогічної освіти накопичено певний досвід щодо підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності, водночас ця важлива проблема залишається ще недостатньо дослідженою. В першу чергу, це стосується з'ясування методологічних засад цього процесу, чіткого визначення складових самоорганізації майбутніх викладачів вищої школи у професійній діяльності, організаційно-педагогічних засад, контекстно-змістових основ проектування змісту, форм та методів, а також навчально-методичного забезпечення контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності.

При наявності в арсеналі педагогічної науки робіт, присвячених розв'язанню цієї проблеми бракує фундаментального дослідження контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності. У зв'язку з цим докторська дисертація на тему «Теоретичні і методичні основи контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності» як цілісне системне дослідження цієї проблеми в гармонійній єдності її теоретичної і методичної складових є актуальною і своєчасною, оскільки дає науково-педагогічні відповіді на гострі соціальні запити в контексті очікувань закладів вищої освіти на викладача-професіонала нового покоління, спрямованого на самоорганізацію і здібного до неї.

Дисертаційне дослідження Мирончук Наталії Миколаївни, що повною мірою відповідає вимогам сьогодення, є вдалою спробою системного розв'язання цієї проблеми. Дослідницькі позиції дисертантки спираються на чітко окреслені філософські та теоретико-методологічні орієнтири. Авторка послідовно розгортає дослідження підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності на засадах суб'єкт-суб'єктної парадигми педагогічної освіти, орієнтованої на особистісне самотворення. У дисертаційній роботі чітко простежується комплексна реалізація загальнонаукових та конкретно-наукових підходів до проблеми контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності: системного, синергетичного, діяльнісного, міждисциплінарного, суб'єктного, компетентнісного, контекстного, рефлексивно-ресурсного.

Дисертантка демонструє належну педагогічну ерудованість при визначенні ключових понять дослідження: «контекстна підготовка майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності», «самоорганізація майбутнього викладача вищої школи у професійній діяльності», «компетентність самоорганізації майбутнього викладача вищої школи у професійній діяльності», «професійно орієнтовані ситуації самоорганізації».

Заслужує схвалення коректність визначення мети, об'єкта, предмета дослідження. Погоджуємось із окресленими завданнями дисертаційної роботи, досягнення яких чітко і лаконічно викладено у висновках. Аналіз основних позицій дисертації дозволяє скласти загальне позитивне уявлення про науковий апарат, структуру і логіку зазначеної праці, її інструментарій, способи інтерпретації отриманих даних, що представляє собою повний дослідницький цикл. Отже, основні концептуальні положення проведеного дослідження, які визначають його стратегію і тактику, є достатньо переконливими.

Дослідниця на різних етапах наукового пошуку послуговується широкою джерельною базою, що охоплює 610 найменування, зокрема 50 іноземною мовою.

Досягненню поставленої мети, розв'язанню визначених автором завдань під час дослідження і формулюванню його висновків слугували обрані теоретичні, емпіричні та статистичні методи дослідження, що у сукупності гарантували валідність і достовірність одержаних результатів, які пройшли належну апробацію.

Основні концептуальні положення та висновки, проведеної у процесі дослідження роботи, належним чином обґрунтовано. Про це свідчить аналіз тексту дисертації, автореферату та змісту публікацій автора.

Рецензована дисертаційна робота відповідає нормативним документам МОН України і виконана в межах комплексної науково-дослідної теми «Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах європейської інтеграції», яка розробляється кафедрою педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами Житомирського державного університету імені Івана Франка (державний реєстраційний № 0110U002110). Тему дисертації затверджено вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 3 від 23. 10. 2015 р.) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 15. 12. 2015 р.).

До найбільш істотних наукових результатів дослідження, що одночасно становлять її наукову новизну, віднесено: розроблена авторкою дисертаційної роботи концептуально-теоретична модель дослідження проблеми контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації як логічно-послідовна система визначених методологічних підходів, завдань і методів дослідницької діяльності у межах спроектованих структурно-логічних компонентів (методологічно-цільового, теоретико-контекстуального, концептуально-проективного, організаційно-методичного, результативно-прогностичного), які відображають логіку та етапність наукового пошуку для реалізації поставленої мети; теоретичне обґрунтування, розробка й експериментальна перевірка моделі контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності як упорядкованої єдності взаємообумовлених і взаємопов'язаних структурних блоків і компонентів: концептуально-цільового (детермінанти, мета, суб'єкти, методологічні підходи, принципи), змістово-контекстуального (досліджуваний конструкт, контексти/площини самоорганізації, зміст процесу підготовки, репрезентований освітніми компонентами, дидактичні й методичні елементи), організаційно-діяльнісного (організаційно-педагогічні умови, організаційно-педагогічний інструментарій) та оцінно-результативного (елементи педагогічного моніторингу та індикатори досягнутого результату); розробка структури компетентності самоорганізації майбутніх викладачів вищої школи у професійній діяльності критеріїв, показників та рівнів її сформованості; спроектована дисертанткою методична система контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності (методичне забезпечення, організаційно-педагогічні інструменти, методика реалізації, яка представлена суб'єктно-рефлексивною та контекстно-проектувальною стратегіями).

Результати виконаного дослідження досить повно висвітлені в публікаціях автора: всього 60 публікаціях (56 одноосібних), з яких 3 монографії (1 одноосібна), 2 навчально-методичні посібники, 1 методичні рекомендації (у

співавторстві), 1 стаття у Web of Science, 22 статті у провідних фахових наукових виданнях України (21 одноосібна), 5 статей у зарубіжних наукових періодичних виданнях; 27 статей та доповідей на наукових конференціях, у збірниках наукових праць.

Наукові положення, висновки і пропозиції дисертації широко апробовані на 30-х науково-практичних конференціях, зокрема на 20-х міжнародних, серед яких 5 зарубіжних (Польща, Словаччина, Литва, Угорщина) та впровадженні в практику закладів вищої освіти різних регіонів, що дає вагомі підстави їх урахування в педагогічній науці та практиці професійно-педагогічної підготовки.

Структура дисертації є логічно обґрунтованою й цілісною. Вона охоплює п'ять розділів, взаємопов'язаних і взаємозалежних між собою:

У першому розділі *«Самоорганізація у професійній діяльності як предмет міждисциплінарних і педагогічних досліджень»* обґрунтовано вихідні наукові позиції дослідження, його методологію та спроєктовано методологічну модель дослідницької роботи; висвітлено філософсько-соціальні засади самоорганізації особистості; відображено результати розгляду самоорганізації в категоріальному полі теорії та методики професійної підготовки педагога. Аналіз його змісту свідчить про глибину розкриття концептуально-методологічних засад контекстної підготовки до самоорганізації на основі сформованих дослідницько-аналітичних умінь авторки, що проявились у здатності систематизувати об'ємний теоретичний матеріал, узагальнювати, робити власні висновки, полемізувати з науковцями з приводу певних висловлених ними суджень. Цілком погоджуємось з авторським тлумаченням поняття *«самоорганізація викладача вищої школи у професійній діяльності»* як свідомого процесу цілеспрямованих дій педагога на основі цілей і цінностей самокерування, організації, самовдосконалення, здійснюваного системою інтелектуальних, прогностично-проектувальних, мотиваційних, рефлексивних, вольових дій і спрямованого на вирішення завдань раціональної організації праці та ефективного виконання професійних педагогічних завдань. Воно стало чітким орієнтиром усіх подальших наукових узагальнень.

Другий розділ *«Теоретичні основи контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності»* присвячений всебічній і детальній характеристиці особливостей діяльності викладача вищої школи як суб'єкта самоорганізації. Заслуговує на увагу всебічне розкриття сутності, специфіки, складових процесу самоорганізації у професійній діяльності, сутності контекстної підготовки та контекстно-професійної спрямованості змісту освітніх програм підготовки майбутніх викладачів вищої школи у вітчизняній і зарубіжній педагогічній практиці.

Вважаємо за доцільне наголосити на належному філософсько-педагогічному обґрунтуванні у першому підрозділі 3 розділу *«Концептуальні*

засади моделювання процесу контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності» (с. 228-240) авторської концепції дослідження (методологічний, теоретичний, методичний концепти), що дало можливість розкрити сутність дослідницьких етапів та сприяти реалізації мети дослідження(с.27), що полягала у здійсненні цілісного обґрунтування теоретичних і методичних основ контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності та експериментальній перевірці ефективності їх впливу на формування у майбутніх фахівців компетентності самоорганізації. Заявлені концептуальні засади зреалізовані в дисертаційній роботі повно і кваліфіковано, ґрунтуючись на сучасних підходах до моделювання освітніх процесів і актуалізуючи проблему людиноцентризму в її сучасних вимірах. Заслуговує на увагу розгорнута інтегральна характеристика структурних компонентів, показників та рівнів сформованості компетентності самоорганізації як узагальненого результату контекстної підготовки (відповідно до заявлених критеріїв). Представлена у цьому розділі модель контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності стала ідеальним образом динамічної системи, усі складники якої взаємопов'язані, взаємообумовлені, підпорядковані реалізації визначених педагогічних завдань дослідження.

Організаційно-педагогічні засади розроблення змісту, форм і методів контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності досить повно обґрунтовані і презентовані у четвертому розділі *«Методична система контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності»*. Цілком логічно практико-орієнтованою стратегією реалізації мети дослідження обрано контекстний підхід як освітню модель, у якій на науковій основі за допомогою всієї системи форм, методів та засобів послідовно проєктуються професійно орієнтовані ситуації самоорганізації, які відтворюють предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності здобувачів вищої освіти. Цілком реальне практичне значення мають розроблені методичні рекомендації щодо контекстної підготовки до самоорганізації, що, зокрема, знайшли своє відображення в авторській монографії *«Контекстна підготовка майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності: теорія і практика»* та в навчально-методичному посібнику *«Основи самоорганізації у професійній діяльності»*, зміст якого репрезентовано відповідною теорією та проблемно-рефлексивними завданнями.

У п'ятому розділі *«Експериментальна перевірка ефективності методики формування в майбутніх викладачів вищої школи компетентності самоорганізації у професійній діяльності»* представлено програму організації

експериментального дослідження та методику формування компетентності самоорганізації у професійній діяльності майбутніх викладачів вищої школи, а також презентовано результати кількісного та якісного аналізу експериментальної роботи. Зміст і методика організації експериментальної роботи, здійсненої в межах дисертаційного дослідження викликає заслужений науковий інтерес, зокрема діагностично плідні тести для перевірки рівнів компетентності самоорганізації адаптивного, конструктивно-моделюючого, системно-моделюючого та системно-творчого. Діагностичні процедури, спрямовані на моніторинг її компонентів (ціннісно-мотиваційного, когнітивно-пізнавального, діяльнісно-практичного, регулятивно-вольового, рефлексивно-оцінного) є цілком адекватними і не викликають зауважень.

Рецензована дисертація приємно вражає багатством методичних пропозицій щодо розв'язання досліджуваної проблеми в освітній практиці, пов'язаних з цікавими інноваціями під час проведення лекцій (проблемних, з елементами діагностики, фрагментами дискусії, з рефлексивно-тренувальними елементами), практичних занять з елементами тренінгу, виконання групової /індивідуальної проєктної роботи, творчих завдань у межах вивчення навчальних компонентів освітньої програми «Педагогіка вищої школи». Посилуючи інтерес до змісту, вони сприяли спрямуванню пізнавального і освітньо-виховного потенціалу професійної підготовки на більш успішну реалізацію її завдань і давали поштовх до свідомої активної діяльності, спрямованої на набуття *компетентності самоорганізації у професійній діяльності*. Результатами експериментального дослідження підтверджується і не викликає сумніву новизна і вірогідність висновків.

Узагальнимо головні ознаки дисертаційного дослідження, яке стало результатом багаторічної праці Н. М. Мирончук у закладі вищої педагогічної освіти, зокрема в напрямку пошуку ефективних шляхів практичної реалізації проблеми контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності і подамо їх у вигляді ключових характеристик: відповідальний підхід до дослідження проблеми на всіх його етапах; відчутність власної наукової позиції автора; дотримання існуючих вимог до наукового дослідження у поєднанні з намаганням відходити від усталених стереотипів та шаблонів, проявляючи науково-творчий підхід; системне бачення проблеми та шляхів її розв'язання; висвітлення особливостей самоорганізованого навчання як важливої практико орієнтованої стратегії; відображення контекстно-професійної спрямованості програм підготовки викладачів вищої школи; чіткість, лаконічність та адекватність визначення базових понять, пов'язаних з темою дисертації; ретельний і виважений підхід до аналізу результатів дослідно-експериментальної роботи; повнота моделей:

методологічної моделі дослідження проблеми контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності та моделі контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності, всеохопність та гармонійне поєднання їх компонентів; кожен елемент результатів дослідно-експериментальної роботи знайшов свою апробацію (про це свідчать теми численних публікацій автора, які «йшли в ногу» з логікою та поетапністю дослідження); цілісність дослідження, його композиційна структура й логічна довершеність; науково-педагогічна й мовна грамотність, збалансованість висновків; коректність організованого експериментального дослідження підтверджена чітким наскрізним баченням теоретичних підвалин та їх аргументованим використанням на кожному етапі експерименту; вдале окреслення перспективних напрямів подальшого дослідження даної проблеми.

На основі узагальнення результатів наукового пошуку, здійсненого Н. М. Мирончук, вивчення текстів дисертації, автореферату, монографії та інших наукових і науково-методичних праць ми дійшли висновку, що особистий науковий доробок дисертанта можна кваліфікувати як вагомий внесок у розвиток педагогічної науки. Існують усі підстави визнати валідними висновки, їх практичне спрямування на якісне вдосконалення вітчизняного освітнього простору закладів вищої педагогічної освіти.

У той же час у контексті наукової полеміки варто звернути увагу на деякі дискусійні положення щодо змісту роботи, а також висловити окремі **зауваження і побажання:**

1. У дисертаційній роботі авторка залучає до наукової дискусії, окрім вітчизняних, чимало зарубіжних дослідників, здійснює глибокий аналіз зарубіжного досвіду підготовки майбутніх викладачів до самоорганізації у професійній діяльності, зокрема у країнах Європейської спільноти, Канади і США, представлений у 3 і 4 підрозділах 2 розділу (с. 160 – 184). Проте у тексті мало уваги приділяється розробленим останніми практико-орієнтованим формам і методам самоорганізації майбутніх викладачів з метою екстраполяції кращого зарубіжного практичного досвіду у площину вітчизняної професійної педагогічної освіти, що значно збагатило б практичну складову дослідження. Зауважимо, що авторці варто було б і більш чітко визначити ті його ознаки, які можна адаптувати до вітчизняної системи контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації.

2. Більш глибокого наукового підтвердження потребує положення щодо підготовки фахівців, здатних розв'язувати складні професійні завдання, що характеризуються невизначеністю умов і вимог, про що йдеться у виокремленій другій суперечності (с. 26) та його більш чіткої трансформації у

підрозділі «Викладач закладу вищої освіти як суб'єкт самоорганізації у професійній педагогічній діяльності». З цією ж метою варто було б посилити проблемний потенціал змісту та проблемний характер методики розв'язання пропонуваніх для формування компетентності самоорганізації професійно-педагогічних ситуацій з огляду на те, що в дисертації принцип *проблемності* вважається провідним принципом у контекстній підготовці фахівців.

3. Оскільки системоутворюючим чинником презентованої системи підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності виступає образ самоорганізованого викладача, що є важливим ціннісним орієнтиром магістрів у цьому процесі, вартувало б у рукописі дисертаційної роботи чітко описати такий образ, включивши його характеристики до показників, що відображають критерії компетентності самоорганізації, котра визначена в дослідженні результатом практико орієнтованої стратегії контекстуалізованого навчання.

4. Дисертація Мирончук Н. М. репрезентує широкий спектр і ґрунтовний аналіз базових понять дослідження. Зокрема, у додатку А представлено значну кількість визначень термінів «самоорганізація особистості» і «самоорганізація професійна». Однак, на нашу думку, доцільніше було б виокремити, застосувавши метод контент-аналізу, їх ключові положення, диференціювавши і подавши в певній системі.

5. Досить обґрунтованими і виваженими є основні положення змісту та структура дисертації. Однак, на нашу думку, значно підсилило б наукову працю ретроспективне вивчення досліджуваної проблеми.

6. Окремі підрозділи дисертаційного дослідження, зокрема 1.1;5.2, на наш погляд, переобтяжені інформацією і потребують більш стислої і лаконічної подачі матеріалу, ключові положення якого досить чітко подаються в узагальненому вигляді у таблицях та малюнках до кожного підрозділу.

Проте вказані зауваження не применшують актуальності та значимості докторської дисертації Мирончук Н. М., яка є концептуальним цілісним дослідженням, що має беззаперечну наукову новизну, теоретичне і практичне значення, є логічно довершеною і самостійною. Автореферат і наукові публікації відображають основний зміст дисертації. Робота містить нові як теоретичні, так і практичні результати, що в сукупності є суттєвими для вирішення проблеми підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності. Аналіз дисертаційної роботи та автореферату дає підставу зробити **загальний висновок**, зазначивши в ньому наступне: Дисертаційна робота Мирончук Н. М. на тему «Теоретичні і методичні основи контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності» є своєчасною, потрібною, а її

результати мають гарні перспективи на швидке розповсюдження і впровадження; за актуальністю, науковим рівнем, науковою обґрунтованістю, достовірністю, практичною значущістю, якістю оформлення та повнотою викладу відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів № 656 від 24.07.2013 р., зі змінами та доповненнями згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08. 2015 р., № 1159 від 30.12. 2015 р., № 567 від 27.07. 2016 р. щодо докторських дисертацій, її авторка Мирончук Н. В. заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор
кафедри педагогіки, професійної освіти
та управління освітніми закладами
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського

 Каплінський В. В.

Каплінського В. В.

Алексеева А. А.
01 *21*

